SHAROF RASHIDOV ROMANLARI LEKSIKASINI O‘RGANISHNING LINGVISTIK VA ADABIY-NAZARIY TAMOYILLARI

Asqarova Sadoqat

Osiyo Xalqaro Universiteti 1-bosqich magistranti

Annotatsiya:Mazkur maqolada Sharof Rashidov romanlari leksikasining lingvistik hamda adabiy-nazariy jihatlari tahlil qilinadi. Adib asarlarida qo‘llangan so‘z boyligi, milliy koloritni ifodalovchi birliklar, tarixiy va badiiy leksika, frazeologik vositalarning uslubiy xususiyatlari ilmiy asosda o‘rganiladi. Shuningdek, yozuvchi romanlarida til va badiiyat uyg‘unligi, individual uslub hamda leksik qatlamlarning estetik vazifasi yoritiladi. Tadqiqot davomida lingvopoetik, semantik va qiyosiy-tahliliy metodlardan foydalanildi. Maqola natijalari Sharof Rashidov ijodining tilshunoslik va adabiyotshunoslikdagi o‘rnini aniqlashga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: Sharof Rashidov, roman leksikasi, badiiy til, lingvopoetika, semantika, individual uslub, milliy kolorit, frazeologizm, badiiy tasvir, leksik qatlam.

O‘zbek adabiyotida XX asr nasrining taraqqiyotida Sharof Rashidov ijodi muhim o‘rin egallaydi. Adib romanlari nafaqat mazmun va g‘oyaviy yo‘nalishi, balki o‘ziga xos badiiy tili bilan ham alohida ahamiyat kasb etadi. Yozuvchining “Bo‘rondan kuchli”, “Qudratli to‘lqin”, “G‘oliblar” kabi asarlarida xalqona ruh, milliy tafakkur va davr manzarasi til vositasida yorqin aks ettirilgan.

Badiiy asar tilini o‘rganish adabiyotshunoslik va tilshunoslikning muhim kesishuv nuqtalaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, roman leksikasini tahlil qilish orqali yozuvchining individual uslubi, badiiy tafakkuri hamda obraz yaratish mahoratini ochib berish mumkin. Shu jihatdan Sharof Rashidov romanlari leksikasini o‘rganish

bugungi o‘zbek lingvistikasi uchun dolzarb mavzulardan biridir.

Sharof Rashidov romanlari leksikasining lingvistik xususiyatlari

Sharof Rashidov romanlari tilida xalq tiliga xos sodda va ta’sirchan leksik birliklar keng qo‘llanadi. Adib asarlarida milliy ruhni ifodalovchi so‘zlar, tarixiy atamalar, maqol va matallar, dialektizmlar badiiy-estetik vazifani bajaradi. Bu esa yozuvchi uslubining xalqchillik tamoyiliga asoslanganini ko‘rsatadi.

Romanlarda qo‘llangan leksik birliklarni quyidagi guruhlarga ajratish mumkin:

1.Milliy-madaniy leksika Asarlarda o‘zbek xalqining urf-odatlari, qadriyatlari va turmush tarzini ifodalovchi so‘zlar ko‘p uchraydi. Masalan, “mahalla”, “oqsoqol”, “to‘y”, “hashar” kabi birliklar milliy koloritni kuchaytiradi. Ushbu leksik qatlam badiiy matnning tarixiy va madaniy asosini belgilaydi.

2. Emotsional-ekspressiv leksika Yozuvchi qahramonlarning ruhiy holatini tasvirlashda hissiy bo‘yoqdor so‘zlardan mahorat bilan foydalanadi. Ayniqsa, dialoglarda xalqona iboralar va ta’sirchan so‘z birikmalari personaj xarakterini ochishga xizmat qiladi.

3. Frazeologik birliklar Sharof Rashidov asarlarida frazeologizmlar obrazlilikni oshiruvchi muhim vosita sifatida namoyon bo‘ladi. “Yuragi orqasiga tortdi”, “ko‘ngliga g‘ulg‘ula tushdi” kabi iboralar voqelikni obrazli tasvirlash imkonini beradi.

4. Sinonimik va antonimik qatlam

Roman tilida sinonim va antonimlarning faol qo‘llanishi nutqning ta’sirchanligini kuchaytiradi. Bir ma’noni turli uslubiy bo‘yoqlar orqali ifodalash yozuvchining til boyligini namoyon etadi. Adabiy-nazariy tamoyillar

Sharof Rashidov romanlari leksikasini o‘rganishda bir qator adabiy-nazariy tamoyillar muhim ahamiyatga ega. Tarixiylik tamoyili

Yozuvchi asarlarida tasvirlangan davr leksik qatlam orqali jonlantiriladi. Muayyan tarixiy davrga xos terminlar va ijtimoiy-siyosiy birliklar romanlarning realizm xususiyatini kuchaytiradi. Badiiylik tamoyili

Roman tilidagi har bir leksik birlik ma’lum estetik vazifani bajaradi. So‘zlarning obraz yaratishdagi roli, metaforik va ramziy ma’nolari badiiylikni ta’minlaydi.

Lingvopoetik tamoyil

Lingvopoetik yondashuv orqali yozuvchining individual uslubi o‘rganiladi. Sharof Rashidov tilida poetik tasvir vositalari, epitet, metafora va frazeologizmlar uyg‘unligi kuzatiladi. Kommunikativ tamoyil

Asardagi til vositalari kitobxon bilan estetik muloqotni ta’minlaydi. Muallif leksik birliklar orqali o‘quvchida hissiy ta’sir uyg‘otishga erishadi.

Sharof Rashidov uslubining o‘ziga xosligi

Sharof Rashidov ijodida xalqona sodda uslub bilan badiiy yuksaklik uyg‘unlashgan. Adib murakkab falsafiy g‘oyalarni oddiy va ravon tilda ifodalashga muvaffaq bo‘lgan. Bu esa romanlarning keng kitobxon ommasi tomonidan sevib o‘qilishiga sabab bo‘lgan. Yozuvchi asarlarida tabiat tasviri ham muhim leksik qatlamni tashkil etadi. Tabiat manzaralari orqali qahramon ruhiyati ochiladi. Masalan, bo‘ron, shamol, quyosh kabi obrazlar ramziy ma’noda qo‘llanib, voqealar dramatizmini oshiradi.

Sharof Rashidov romanlari leksikasi o‘zbek adabiy tilining boy imkoniyatlarini namoyon etadi. Adib xalq og‘zaki ijodi unsurlarini zamonaviy nasr bilan uyg‘unlashtirib, individual badiiy maktab yaratgan.

Xulosa

Sharof Rashidov romanlari leksikasini o‘rganish o‘zbek tilshunosligi va

adabiyotshunosligi uchun muhim ilmiy ahamiyatga ega. Adib asarlaridagi leksik qatlam milliy tafakkur, tarixiy muhit va badiiy-estetik qarashlarni aks ettiradi. Romanlarda qo‘llangan xalqona iboralar, frazeologik birliklar, emotsional-ekspressiv vositalar yozuvchi individual uslubining muhim belgilarini tashkil etadi.

Lingvistik va adabiy-nazariy tamoyillar asosida olib borilgan tadqiqotlar Sharof Rashidov ijodining til va badiiyat uyg‘unligini yanada chuqurroq anglash imkonini beradi. Shu bois yozuvchi romanlari leksikasini keng qamrovda tadqiq etish kelajakdagi ilmiy izlanishlar uchun ham dolzarb masala bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

Rashidov Sh. Bo‘rondan kuchli. – Toshkent:
G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 1982.

Rashidov Sh. Qudratli to‘lqin. – Toshkent: O‘zbekiston, 1974.

Rashidov Sh. G‘oliblar. – Toshkent: Sharq, 1985.

Mamajonov A. Badiiy matn lingvopoetikasi. – Toshkent, 2010.

Yo‘ldoshev B. Badiiy matn va uslub masalalari. – Toshkent, 2008.

Hojiyev A. O‘zbek tili stilistikasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 1992.

Nurmonov A. Lingvistik tahlil asoslari. – Toshkent, 2007.

Quronov D. Adabiyot nazariyasi asoslari. – Toshkent, 2018.